

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА: ОСОБИСТІСНО-КОМПЕТЕНТІСНИЙ АСПЕКТ

Мета роботи. Мета даної роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні адаптації до професійної діяльності корекційного педагога як напряму особистісно-компетентнісної програми розвитку професійної свідомості.

Методологія. Визначення структури й механізмів здійснення заходів професійної адаптації обумовлено результатами констатувального дослідження особливостей розвитку професійної свідомості корекційних педагогів, виявлення в них зниження особистісних і компетентнісних показників на адаптаційному етапі професійної діяльності. Автором представлено й обґрунтовано завдання, ряд прийомів і методів, а також структуру адаптації до професійної діяльності корекційних педагогів. Сутність процесу професійної адаптації розглянуто як перехід від об'єктної позиції корекційного педагога до суб'єктної, внаслідок чого відбуваються якісні зміни в усіх блоках його професійної свідомості. В якості структурних компонент механізму професійної адаптації визначено: рівень теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців; становлення особистісних і компетентнісних аспектів професійної діяльності; здатність доцільно встановлювати і розв'язувати професійні завдання; розвиток блоків професійної свідомості корекційного педагога. Обґрунтовано напрями розвитку і взаємозалежність визначених структурних компонент.

Наукова новизна. Вперше обґрунтовано доцільність розроблення й реалізації системи заходів із професійної адаптації корекційного педагога як одного з напрямів розвитку його професійної свідомості. Визначено умови оптимізації процесу професійної адаптації.

Висновки. Автором статті встановлено, що до початку професійної діяльності корекційного педагога доцільно вирішити всі питання, пов'язані з професійним самовизначенням, усвідомленням взаємозв'язку компетентнісного й особистісного зростання, можливостей фаху в забезпеченні розвитку професійної свідомості за всіма структурними напрямками. Підкреслено особливе значення когнітивного й мотиваційного аспектів розвитку фахівця на етапі професійної адаптації, визначено їх взаємозв'язок в процесі оптимізації практичної діяльності корекційного педагога.

Ключові слова: корекційний педагог; особистісно-компетентнісний аспект; професійна адаптація; професійна свідомість.

Постановка проблеми. Реформування сучасної освітньої галузі спрямовано на покращення якості надання освітніх послуг, зокрема дітям з порушеннями психофізичного розвитку. Результати очікуваних трансформацій у багатьом визначаються стратегією функціонування різних соціальних інститутів, серед яких найбільшого значення набуває вища школа підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти – корекційних педагогів. Успішність діяльності корекційного педагога як суб'єкта спеціальної освіти у багатьом залежить від активної професійної позиції фахівця, здатності вправно керувати корекційно-навчальним процесом, емоційності, творчості, майстерності й інших особистісних і компетентнісних показників [2]. Особливого значення все це набуває на етапі професійної адаптації, коли у повній мірі зіткнувшись із практичною діяльністю, молодий фахівець змушений переглянути свої професійні уявлення і перспективи, узгодити вже сформовані компоненти професійної свідомості з реаліями професійної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, формулювання мети статті. В сучасних дослідженнях все більше уваги приділяється відбору та підготовці корекційних педагогів з точки зору особистісного та компетентнісного аспектів професійного становлення. Професійно-важливими для корекційного педагога в особистісному аспекті О. Гонєєв зазначав емпатійність, психологічну компетентність, делікатність, тактовність, людяність, гуманність, милосердя [1]. С. Миронова підкреслювала важливість здатності фахівця зберігати конфіденційність інформації, прагнути до постійного поглиблення професійних знань,

бути чесним, морально чистим у професійних справах, дотримуватися етики у стосунках із людьми [3]. Здійснюючи аналіз досліджень, присвячених професійному розвитку корекційного педагога, І. Підласий зауважував, що його особистісні якості мають узгоджуватися із якісною професійною підготовленістю [5]. Готовність і здатність виконувати професійні обов'язки корекційного педагога складають структуру його професійної компетенції, сферами якої, виступають профілактична робота, педагогічна діагностика й консультування, спеціальна педагогічна просвіта освітня й соціально-педагогічна діяльність [4].

Таким чином, увага науковців приділяється здебільшого питанням професійної підготовки корекційних педагогів, тоді як етап трансформації компетентнісних і особистісних аспектів його професійного становлення в адаптаційний період залишається поза колом наукових здобутків. Отже, ґрунтуючись на результатах дослідження особливостей професійної свідомості корекційних педагогів [6], метою нашої роботи стало теоретичне обґрунтування адаптації до професійної діяльності як напрямку особистісно-компетентнісної програми розвитку професійної свідомості молодих фахівців.

Мета роботи. Мета даної статті полягає в теоретичному обґрунтуванні адаптації до професійної діяльності корекційного педагога як напрямку особистісно-компетентнісної програми розвитку професійної свідомості.

Методологія. Визначення структури й механізмів здійснення заходів професійної адаптації обумовлено результатами констатувального дослідження особливостей розвитку професійної свідомості корекційних педагогів, виявлення в них зниження особистісних і компетентнісних показників на адаптаційному етапі професійної діяльності. Автором представлено й обґрунтовано завдання, ряд прийомів і методів, а також структуру адаптації до професійної діяльності корекційних педагогів. Сутність процесу професійної адаптації розглянуто як перехід від об'єктної позиції корекційного педагога до суб'єктної, внаслідок чого відбуваються якісні зміни в усіх блоках його професійної свідомості. В якості структурних компонентів механізму професійної адаптації визначено: рівень теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців; становлення особистісних і компетентнісних аспектів професійної діяльності; здатність доцільно встановлювати і розв'язувати професійні завдання; розвиток блоків професійної свідомості корекційного педагога. Обґрунтовано напрями розвитку і взаємозалежність визначених структурних компонентів.

Результати дослідження. Від постановки і розв'язання завдань у період професійної адаптації залежить утворення адекватної професійної позиції, побудова оптимальної концептуальної моделі професійної діяльності, визначення шляхів підвищення професійної компетентності й розвитку професійно-особистісних якостей фахівця. Досягненню поставлених цілей передують визначення відповідних завдань, пов'язаних із розвитком наступних аспектів професійної діяльності корекційного педагога:

- окреслення проблем, які відносяться до компетенції психології, у сфері міжособистісних, родинних відносин, в освітньому процесі, в сфері праці, культури, особистих взаємин;
- створення орієнтувальної платформи для розв'язання цих проблем та усвідомлення її змістовності й повноти;
- відокремлення себе від проблеми;
- рішення проблеми шляхом застосування психологічних засобів і прийомів;
- оцінювання значущості актуалізованих проблем для себе, у власному життєдіяльнісному контексті;
- оцінювання міри обумовленості цих проблем власними професійно-особистісними особливостями й особистісними особливостями оточуючих;
- психодіагностика професійно-особистісних особливостей власних і оточуючих;
- психодіагностика показників когнітивного, рефлексійного, аксіологічного, мотиваційного, афективного блоків власної професійної свідомості;
- оцінювання психологічних шляхів оптимізації розвитку професійної свідомості;
- оцінювання свого становища в системі реальних відносин, в життєдіяльнісному контексті, обумовленості свого типу особистісного розвитку;
- антиципація оптимальних психологічно обумовлених результатів розвитку професійної свідомості відповідно до підвищення аутентичності, конгруентності та інших аспектів професійного розвитку.

Визначення цих завдань, розуміння смислу теоретичного курсу й усіх видів практичних занять, як інформаційної та операціональної підтримки їх рішення, передбачають гнучкість у плануванні та вивченні предмету, виділення ряду прийомів і методів у якості базових.

Такий підхід може бути конкретно вираженим лише за умови інтегрованості навчального процесу, відповідності навчальних дисциплін, виявлення проблем, теоретичної орієнтації розв'язкової програми, інформаційної та технічної озброєності, тривалості курсу. Цільова зорієнтованість в даному контексті виконує провідну роль, дозволяє долати позасистемну різнопорядковість застосованих процедур. На сучасному етапі широко застосовуються різні процедури тренінгового, психодіагностичного, психокорекційного впливу, які надають привабливості заняттям із психології. Однак часто можна спостерігати той факт, що їхній корисний ефект надто обмежений, а перенесення на інші види діяльності є незначним. При підготовці з конкретною цільовою орієнтацією не настільки важлива сама процедура, як змістовне підкорення розв'язанню поставлених завдань і приведення у дію психологічних механізмів, які її забезпечують. В якості прикладу змістовної реалізації наведених завдань можна навести ситуацію рішення такої педагогічно зорієнтованої проблеми, актуальної для майбутніх корекційних педагогів, як обґрунтування раціональності забезпечення інклюзивної освіти дітей з порушеннями інтелектуального

розвитку. Вирішення завдання розуміння суті даної психолого-педагогічної проблеми передбачає не лише інформаційну підтримку із галузі інклюзивної педагогіки і психології. Психологічні наслідки рішення даної проблеми набагато ширші за саму проблему. До того ж, обґрунтування доцільності інклюзивного навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку передбачає сформованість специфічного професійного світогляду, який не завжди відповідає особистісній позиції студента, що не виключає права її існування. Дане протиріччя є чудовим стимулом розвитку у себе вміння відокремлювати себе від проблеми, необхідної умови рішення завдань психологічного характеру.

Емоційно негативне сприйняття психолого-педагогічної проблеми частиною педагогів-початківців обумовлює активізацію пізнавальної діяльності не лише у її опонентів, але й прибічників, мотиваційно забезпечуючи самоспостереження, самопізнання, оцінку значущості актуалізованих проблем, майже весь перелік завдань першого етапу розвитку професійної свідомості. До того ж розширюються професійні знання, які будуть дуже корисними в професійному розвитку корекційного педагога, але здобуваються вони, поки що, поза цільової професійної зорієнтованості.

Авторитетність проблематизуючого джерела забезпечує високий рівень мотивації діяльності й ефективний перехід до психолого-педагогічного дослідження проблеми другого рівня (міжособистісних, родинних), де застосування інших підходів може набувати більшої інтерпретаційної сили. Розуміння цього підсилює наступну проблематизацію й чинить вплив на мотивацію, якість, рівень усвідомленості й критичність створення орієнтувальної основи для вирішення нових проблем.

Розглядаючи можливі форми роботи над цією темою, доцільно відзначити, що вони залежать від професійної компетентності викладача. Це може бути рефлексійний тренінг, психодрама, ділова гра на тому етапі, коли головним є, передусім, досягнення моменту відокремлення себе від проблеми, мають бути забезпечені умови розв'язання цього завдання: вже сформовані навички кваліфікованого самоспостереження й особистісної рефлексії. Отже, дану тему має упереджати тренінг форм рефлексії.

На етапі рішення завдання розуміння проблеми домінують вміння обробляти й користуватися різноплановою інформацією, яка виходить за межі психолого-педагогічної проблематики. Безперечно, це потребує спеціально організованої роботи, зокрема спрямованої на зниження ригідності когнітивних установок. Можна навести наступний приклад мотиваційної зорієнтованості на професіоналізацію корекційного педагога. Проблема полягає у тому, що випускники факультету спеціальної освіти, в більшості, прагнуть працювати логопедами. При цьому професія вчителя-дефектолога спеціалізованого закладу й асистента в інклюзивному класі залишаються менш затребуваними. Окрім цього, перспектива працювати вчителем-дефектологом часом навіть викликає негативні емоції та почуття. Таким чином, з'являється необхідність подолання цього негативного фактору професіоналізації корекційного педагога. Це може бути досягнуто в процесі дослідження мотивації вибору професії логопеда, можливостей особистісного розвитку в професії логопеда і в, як альтернативній, діяльності вчителя-дефектолога, оцінки відповідності власних індивідуально-особистісних якостей вимогам цих двох професій. Практика доводить, що в якості мотивування вибору, в правдивості якого впевнені самі студенти, наводиться прагнення активно сприяти «покращенню соціального клімату в суспільстві», росту культури, можливості допомогти дітям з порушеннями психофізичного розвитку та інші аналогічні висловлювання, які свідчать про соціальні детермінанти вибору. В ході занять явним стає той факт, що можливості діяльності вчителя-дефектолога для рішення цих задач, які за силою впливу перевершують діяльність логопеда, майже повністю відсутні. Виявляється ціла низка не соціальних, а особистісних детермінант вибору професії логопеда таких як «уособлена робота в кабінеті», «можливість додаткових заробітків», «швидкі результати роботи», «більше вільного часу». Ці фактори свідчать про наявність певних характерологічних особливостей, особливостей професійної позиції, самооцінки, що може частково знизити привабливість професії логопеда, «заспокоїти» і мотивувати майбутніх вчителів-дефектологів.

Разом з цим підвищується рівень професійної рефлексійності (рефлексійний блок професійної свідомості), розвивається самопізнання та вміння пізнавати інших, відділяти себе від проблеми та інші вміння. З'являється новий погляд на діяльність вчителя-дефектолога, як таку, що поєднує в собі гуманістично зорієнтовану інтелектуальну діяльність, спілкування, організаційну й керівницьку діяльність.

Таким чином, на етапі професійної адаптації корекційного педагога головним постає створення умов актуалізації реальних проблем психологічного порядку та їх рішення за допомогою психологічних знань в ході спрямованого і контрольованого процесу усвідомлення студентами себе суб'єктами життєдіяльності, здатними бачити й розуміти психологічні аспекти того, що відбувається, і вирішувати проблеми, якщо не завжди і не в повній мірі самостійно, то, в окремих випадках, з іншими фахівцями (рисунок 1).

Слід відзначити, що позитивний результат, перш за все, буде залежати від системності розвитку професійної свідомості, яке проявляється в інтегрованості процесу професійної підготовки. Важливим при цьому постає джерело проблематизації. Ефективність розвитку професійної свідомості значно підвищується за умови того, що постановка проблеми відбувається не лише у змісті психологічної дисципліни, але й у предметно-зорієнтованих дисциплінах. У наведених прикладах проблематизація могла б мати місце в дисциплінах методичного циклу, спеціальній педагогіці (дошкільної та шкільної), дисциплінах з логопедії. Якщо ядро проблемоутворення зосереджено в дисциплінах психологічного циклу, то суттєво знижується перенос значущого досвіду на вивчення інших дисциплін і життєдіяльність в цілому.

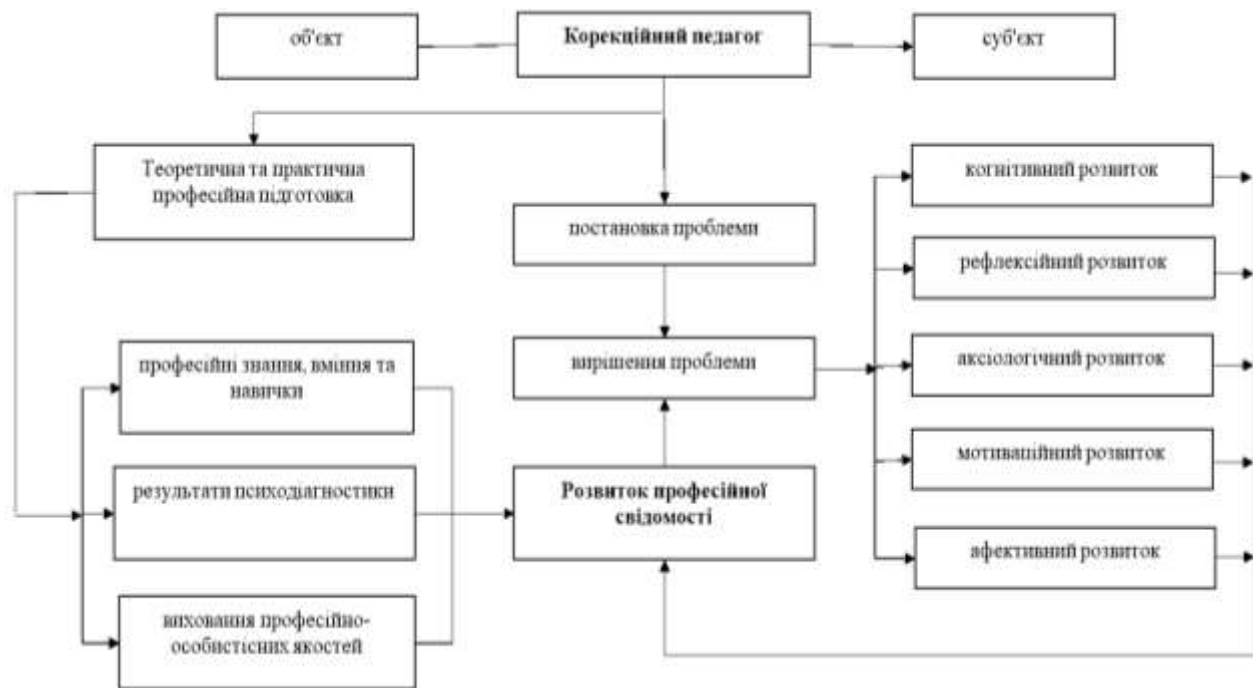

Рис. 1. Професійна адаптація корекційного педагога

Часовий період для першого етапу розвитку професійної свідомості може мати різну тривалість, але його реалізація має бути завершена до початку безпосередньої професійної діяльності. У змісті розвитку професійної свідомості й професійного розвитку в цілому одним з основних завдань переходу до професійної діяльності є виявлення й усвідомлення професійних проблем необмежено широкого спектру: від визначення й моделювання значущих професійно-особистісних якостей і компетентностей корекційного педагога за результатами спостереження за його стилем праці й її оцінки до важливості врахування індивідуальності й особистісної спрямованості учнів.

Висновки. З вищезазначеного слідує, що до початку професійної діяльності доцільно вирішити всі питання, пов'язані з професійним самовизначенням майбутніх корекційних педагогів, усвідомленням взаємозв'язку компетентнісного зростання з особистісним, можливостей фаху в забезпеченні розвитку професійної свідомості за когнітивним, рефлексійним, аксіологічним, мотиваційним та афективним напрямками. Особливого значення на етапі професійного адаптації набуває становлення когнітивного блоку професійної свідомості в поєднанні з мотиваційним, що може бути оптимізовано в процесі залучення майбутнього фахівця до практичної діяльності.

Перспективи подальших наукових розвідок. Запропонований механізм професійної адаптації корекційного педагога вимагає широкої апробації і, разом з цим, здійснення пошуків шляхів формування ефективних індивідуалізованих систем професійної діяльності корекційного педагога, що визначено нами у перспективи подальших досліджень.

References

1. Гонеев А. Д. Основы коррекционной педагогики: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. 2-е изд. Москва: Академия, 2002. 272 с.
Goneev, A. D. (2002). *Osnovy korrktsionnoi pedagogiki*. [Fundamentals of correctional pedagogy]; Ucheb. posobiedliastud. vyssh. ped. ucheb. Zavedenii [textbook for students of higher educational institutions]. 2-e izd. Moscow, Russia : Akademiia.
2. Ковальчук В. Особистість вчителя: формування та розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції: монографія. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 274 с.
Kovalchuk, V. (2007). *Osobystist vchytelia: formuvannia ta rozvytok v umovakh hlobalizatsii ta informatsiinoi revoliutsii*. [Personality of the teacher: formation and development in the conditions of globalization and information revolution]; monohrafiia [monograph]. Kyjv, Ukraine: Vydavnytstvo NPU imeny M. P. Drahomanova.
3. Миронова С. П. Ценностные ориентации профессиональной подготовки коррекционных педагогов. *Подготовка дефектологов в системе высшей школы : состояние, перспективы развития*. Матер. междунар. научно-метод. семинара. Минск: Белорусский госуд. пед. ун-т имени М. Танка. 2005. С. 85–90.
Mironova, S. P. (2005). *Tsennostnye orientatsii professionalnoi podgotovki korrktsionnykh pedagogov*. [Value orientations of vocational training of correctional teachers]. *Podgotovka defektologov v sisteme vysshei shkoly : sostoianie, perspektivyrazvitiia*. Матер. междунар. научно-метод. семинара. – *Training of defectologists in the system of higher education: state, development prospects: Mater. Int. Scientific method. seminar*. Minsk, Belarus: Belorusskiigosud. ped. un-t im. M. Tanka.

4. Назарова Н. М. Конструктивизм как методологическая основа научных исследований и инновационных тенденций в специальном образовании. *Специальная педагогика и специальная психология: современные проблемы теории, истории, методологии*. Материалы Третьего международного теоретико-методологического семинара. Москва: ГОУ ВПО МГПУ, 2011. URL : http://psyjournals.ru/inclusive_edu/issue/43976.shtml (дата обращения 10 сентября 2019)
Nazarova, N. M. (2011). Konstruktivizm kak metodologicheskaja osnova nauchnykh issledovaniy i innovatsionnykh tendentsii v spetsialnom obrazovanii. [Constructivism as a methodological basis for research and innovative trends in special education]. *Spetsialnaia pedagogika i spetsialnaia psikhologiya: sovremennyye problemy teorii, istorii, metodologii – Special pedagogy and special psychology: contemporary problems of theory, history, methodology: materials of the Third International Theoretical and Methodological Seminar*. Moskva, Russian: GOU VPO MGPU. Retrieved from: http://psyjournals.ru/inclusive_edu/issue/43976.shtml.
5. Подласый И. П. Курс лекций по коррекционной педагогике. Для средних специальных учебных заведений. Москва: ВЛАДОС, 2003. 349 с.
Podlasyi, I. P. (2003). Kurs leksii po korrektsionnoi pedagogike. [A course of lectures on corrective pedagogy]. Dlia spetsialnykh spetsialnykh uchebnykh zavedenii. Moscow, Russia : VLADOS.
6. Омелченко М. С. До проблеми дослідження особливостей професійної свідомості у корекційних педагогів. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1. С. 81–83.
Omelchenko, M. S. (2019). Do problemy doslidzhennia osoblyvostei profesiinoi svidomosti u korektsiinykh pedahohiv. [The problem of the study of the features of professional consciousness in correctional educators]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psyholohii*. – Theory and practice of modern psychology, 1, 81–83.

Omelchenko M.

ORCID 0000-0001-8292-1791

Ph.D. in Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of Special Pedagogy and Inclusion,

Donbas State Pedagogical University

(Slovjans'k, Ukraine) E-mail: neckaa87@gmail.com

PROFESSIONAL ADAPTATION OF THE CORRECTIONAL PEDAGOGUE: PERSONALITY-COMPETENCE ASPECT

Purpose of the paper. *The purpose of this work is to substantiate theoretically the adaptation to the professional activity of the correctional pedagogue as a direction of the personal-competence program of the development of professional awareness.*

Methodology. *Determining the structure and mechanisms of implementation of measures of professional adaptation is conditioned by the results of the ascertaining study of the peculiarities of development of professional awareness of correctional pedagogues, revealing in them the decrease of personal and competence indicators at the adaptation stage of professional activity. The author presents and substantiates the tasks, a number of techniques and methods, as well as the structure of adaptation to the professional activity of correctional pedagogues. The essence of the process of professional adaptation is considered as the transition from the objective position of the correctional pedagogue to the subjective one, resulting in qualitative changes in all the blocks of his professional awareness. The following structural components of the mechanism of professional adaptation are determined: the level of theoretical and practical training of future specialists; formation of personal and competence aspects of professional activity; ability to set and solve professional tasks; development of blocks of professional awareness of the correctional pedagogue. The directions of development and interdependence of the determined structural components are substantiated.*

Scientific novelty. *For the first time, the expediency of developing and implementing the system of measures for professional adaptation of the correctional pedagogue as one of the directions of developing his/her professional awareness is substantiated. The conditions for the optimization of the process of professional adaptation are determined.*

Conclusions. *The author of the article has found out that it is advisable to solve all the issues related to professional self-determination, awareness of the interrelation of competence and personal growth, opportunities of specialty in providing professional consciousness development in all the structural areas prior to the beginning of professional activity of the correctional pedagogue. The special importance of cognitive and motivational aspects of professional development at the stage of professional adaptation is emphasized, their interrelation is determined in the process of optimization of the practical activity of the correctional pedagogue.*

Keywords: *correctional pedagogue; personality-competence aspect; professional adaptation; professional awareness.*

Стаття надійшла до редакції: 30.09.2019

Рецензент: **О. Мамічева** – доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»